

Domsagohistorik

Härnösands tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Härnösands tingsrätt

Domsagoutvecklingen från slutet av 1600-talet fram till början av 1800-talet

Mellan 1671 och 1756 utgjorde hela Ångermanland en enda domsaga, vilken var uppdelad i två delar: det norra och det södra kontraktet. Från början omfattade domsagan sjutton tingslag, men dessa minskades till tio i slutet av 1600-talet (1697).¹ 1756 delades emellertid domsagan i två nya jurisdiktioner. Nodingrå, Nätra, Själevad samt Arnäs tingslag bildade Ångermanlands norra domsaga. De resterande sex tingslagen samlades i Ångermanlands södra domsaga. Året därpå (1757) utökades den södra domsagan med ännu ett tingslag då Nora och Gudmundrå bildade var sitt separat tingslag. Drygt trettio år senare (1788) slogs de båda jurisdiktionerna åter samman till en enda domsaga. Samtidigt tillkom ett tolfte tingslag genom att Nordmaling bildade ett eget tingslag. Det dröjde dock inte längre än till 1811 innan domsagan delades på nytt. Samtidigt ändrades tingslagsindelningen, och i den norra domsagan tillkom tre nya tingslag: Anundsjö och Sidensjö (genom utbrytning från Nätra tingslag) samt Grundsunda (genom utbrytning från Nordmalings tingslag) (Ångermanlands norra domsaga, se Örnsköldsviks tingsrätt).²

Ångermanlands södra domsaga

1882 delades den södra domsagan upp i tre nya jurisdiktioner: Ångermanlands mellersta, västra och södra domsaga. Den mellersta domsagan omfattade Boteå och Sollefteå tingslag. I den västra domsagan ingick Ramsela och Resele tingslag (Ångermanlands mellersta och västra domsaga se vidare under Sollefteå tingsrätt). De tingslag som återstod av den tidigare södra domsagan fick benämningen *Ångermanlands södra domsaga* även fortsättningsvis. I jurisdiktionen ingick tingslagen Nora, Gudmundrå samt Säbrå.³

Säbrå tingslag hade ingen fast tingsplats. I slutet av 1600-talet höll man ofta ting på Dalunds gård i Häggdånger, men även flera gästgiverier fungerade som tingshus, till exempel gästgiveriet i Bondsjö. Under 1700-talet fortsatte man att hålla ting på olika gästgiverigårdar, bland annat i Norrstig och Ytterskog. I slutet av 1800-talet användes Nydahlska gården i Bondsjö socken som tingshus, och därefter flyttades förhandlingarna till sockenstugan i Byåker som sedan var tingsplats fram till 1905.⁴

De tre tingslagen slogs samman till ett enda tingslag från och med den 1 september 1905. Det gemensamma tingsstället placerades i Härnösand där ett nytt tingshus invigdes samma år. Byggnadsarbetet hade pågått under åren 1902-1905.⁵

Nordingrå tingslag fördes över till Ångermanlands södra domsaga från Nätra och Nordingrå domsaga (se Örnsköldsviks tingsrätt) då den sistnämnda jurisdiktionen upplöstes 1930.⁶

Rådhusrätter

Staden Härnösand, som fått stadsprivilegier redan på 1580-talet, låg under rådhusrätt. Man vet inte när den första rådstugan uppfördes, men huset låg troligtvis vid norra delen av Stora torget. Under första hälften av 1650-talet togs stadens andra rådstuga i bruk. Även denna byggnad låg vid Stora

1 Almquist, 1954, s. 430f.

2 Almquist, 1954, s. 431.

3 Bihang till SFS 1881 nr 65 s. 1.

4 *Boken om Säbrå kommunens och socknarnas historia Säbrå, Häggdånger, Stigsjö, Viksjö, Hemsö* 1971, s. 237ff.

5 Bihang till SFS 1905 nr 4 s. 4.

6 SFS 1929:74.

torget (på samma tomt där Sundsvallsbanken finns idag). 1710 förstördes den gamla rådstugan i en stadsbrand. I väntan på nya lokaler höll rådhusrätten sina förhandlingar på stadens hospital. Det dröjde dock ända till 1727 innan ett nytt rådhus uppfördes på samma plats som rådstugan legat på. Tolv år senare (1739) målades huset rött med blå knutar. Rådhuset skadades inte i den stora stadsbranden 1877. Rådhuset fungerade som domstolslokal fram till 1882 då det nya rådhuset togs i bruk (se nedan). 1902 flyttades det gamla rådhuset till friluftsmuseet på Murberget, och där finns byggnaden än idag.⁷

1882 övertog rådhusrätten den gamla gymnasiebyggnaden på Storgatan i Härnösand. Huset hade uppförts 1790-91, och var ritat av Per Hagmansson och Olof Tempelman. Staden köpte huset i början av 1880-talet sedan ett nytt gymnasium uppförts. Fram till 1910 fanns även en telegrafstation i huset.⁸

Utvecklingen under andra hälften av 1900-talet

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan byggdes ut, socialvården och bostadsbyggande likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna, och rationaliserades.⁹

Ytterligare reformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. 1965 förstatligades rådhusrätterna. Samma år drogs rådhusrätten i Härnösand in och staden förenades i judiciellt hänseende med Ångermanlands södra domsaga.¹⁰

I början av 1970-talet trädde även den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. 1971 bildades Härnösands tingsrätt. Det enda tingsstället samt kansliet placerades i Härnösand.¹¹

7 Näslund, 1980, s. 69ff.

8 Näslund, 1980, s. 100ff.

9 Från och med 1952 omfattade Ångermanlands södra domsaga följande område: Säbrå, Högsjö, Nora och Skogs, Bjärträ, Ullångers och Nordingrå landskommuner samt Kramfors stad (SFS 1950:458).

10 SFS 1964:777.

11 Koncept från Justitiedepartementet till Hovrätten för Nedre Norrland angående judiciell indelning i Västernorrlands län (1970). Härnösands tingsrätts domkrets omfattade 1971, efter ytterligare kommunreformer, Härnösands, Kramfors, Bjärträ, Norastörms, Nordingrå och Ullångers kommuner (ibidem). 1972 tillkom områdena för Ytterlännäs kommun och stornäs församling av Boteå kommun från Sollefteå domsaga till Härnösands domsaga (SFS 1971:330). Efter den så kallade storkommunsreformen omfattade domkretsen 1974 Härnösands och Kramfors kommuner (SFS 1973:740). Än idag ingår dessa kommuner i domkretsen (SFS 1982:996).

Härnösands tingsrätt**Tingsrättens jurisdiktionsområde**

Härnösands kommun

Kramfors kommun

Nora tingslag¹²**Domsagotillhörighet:**

1697-1755	Med Boteå, Ramsele, Sollefteå, Gudmundrå, Säbro, Nordingrå, Nätra, Själevad, Arnäs och Åsele tingslag (Ångermanlands domsaga)
1756-1787	Med Boteå, Åsele, Ramsele, Sollefteå, Gudmundrå samt Säbro tingslag (Ångermanlands Södra domsaga)
1788-1810	Med Boteå, Ramsele, Sollefteå, Gudmundrå, Säbro, Åsele, Nordingrå, Nätra, Själevad, Arnäs och Nordmalings tingslag (Ångermanlands domsaga)
1811-1881	Med Boteå, Nordingrå, Ramsele, Sollefteå, Gudmundrå och Säbro tingslag (Ångermanlands Södra domsaga)
1882-1929	Med Gudmundrå och Säbro tingslag (Ångermanlands Södra domsaga)
1930-1970	Egen domsaga (Ångermanlands Södra domsaga)

Häradshövdingar:

Lars Stridsberg	1680-1681
Johan Hambræus	1681
Lars Stridsberg	1681-1708
Erik Teet	1708-1733
Christian Wallensteen	1733-1756
Martin Lundeberg	1756-1778
Johan Henning Tideman	1778-1809
Carl Gustaf Wallgren	1811-1839
Carl Martin Schönemyr	1841-1878
Ämbetet obesatt	1879-1882
Carl-David Theodor Uppström	1882-1912
Knut Frans Oskar Ekbohm	1912-1929
Sigurd Odéen	1939-1941
Hans Fredrik Knagenhielm Karlsson	1941-1964
Carl Hamilton	1964-1970 (1971-1981 lagman)

¹² Nora och Gudmundrå utgjorde ett gemensamt tingslag under första hälften av 1700-talet fram till 1757. 1930 sammanslogs Nora, Gudmundrå, Säbro och Nordingrå till ett gemensamt tingslag som utgjorde en domsaga.

Gudmundrå tingslag¹³**Domsagotillhörighet:**

1697-1755	Med Boteå, Ramsele, Nora, Sollefteå, Säbro, Nordingrå, Nätra, Själevad, Arnäs och Åsele tingslag (Ångermanlands domsaga)
1756-1787	Med Boteå, Åsele, Ramsele, Nora, Sollefteå samt Säbro tingslag (Ångermanlands Södra domsaga)
1788-1810	Med Boteå, Ramsele, Nora, Sollefteå, Säbro, Åsele, Nordingrå, Nätra, Själevad, Arnäs och Nordmalings tingslag (Ångermanlands domsaga)
1811-1881	Med Boteå, Nordingrå, Ramsele, Nora, Sollefteå och Säbro tingslag (Ångermanlands Södra domsaga)
1882-1929	Med Nora och Säbro tingslag (Ångermanlands Södra domsaga)
1930-1970	Egen domsaga (Ångermanlands Södra domsaga)

Häradshövdingar:

Lars Stridsberg	1680-1681
Johan Hambræus	1681
Lars Stridsberg	1681-1708
Erik Teet	1708-1733
Christian Wallensteen	1733-1756
Martin Lundberg	1756-1778
Johan Henning Tideman	1778-1809
Carl Gustaf Wallgren	1811-1839
Carl Martin Schönemyr	1841-1878
Ämbetet obesatt	1879-1882
Carl-David Theodor Uppström	1882-1912
Knut Frans Oskar Ekbom	1912-1929
Sigurd Odéen	1939-1941
Hans Fredrik Knagenhielm Karlsson	1941-1964
Carl Hamilton	1964-1970 (1971-1981 lagman)

Säbro¹⁴**Domsagotillhörighet:**

1697-1755	Med Boteå, Ramsele, Nora, Gudmundrå, Sollefteå, Nordingrå, Nätra, Själevad, Arnäs och Åsele tingslag (Ångermanlands domsaga)
1756-1787	Med Boteå, Åsele, Ramsele, Nora och Gudmundrå samt Sollefteå tingslag

13 Nora och Gudmundrå utgjorde ett gemensamt tingslag under första hälften av 1700-talet fram till 1757.

1930 sammanslogs Nora, Gudmundrå, Säbro och Nordingrå till ett gemensamt tingslag som utgjorde en domsaga.

14 1930 sammanslogs Nora, Gudmundrå, Säbro (är det Säbro eller Säbrå?) och Nordingrå till ett gemensamt tingslag som utgjorde en domsaga.

1788-1810	(Ångermanlands Södra domsaga) Med Boteå, Ramsele, Nora, Gudmundrå, Sollefteå, Åsele, Nordingrå, Nätra, Själevad, Arnäs och Nordmalings tingslag (Ångermanlands domsaga)
1811-1881	Med Boteå, Nordingrå, Ramsele, Nora, Gudmundrå och Sollefteå tingslag (Ångermanlands Södra domsaga)
1882-1929	Med Nora och Gudmundrå tingslag (Ångermanlands Södra domsaga)
1930-1970	Egen domsaga (Ångermanlands Södra domsaga)

Häradshövdingar:

Lars Stridsberg	1680-1681
Johan Hambræus	1681
Lars Stridsberg	1681-1708
Erik Teet	1708-1733
Christian Wallensteen	1733-1756
Martin Lundeberg	1756-1778
Johan Henning Tideman	1778-1809
Carl Gustaf Wallgren	1811-1839
Carl Martin Schönemyr	1841-1878
Ämbetet obesatt	1879-1882
Carl-David Theodor Uppström	1882-1912
Knut Frans Oskar Ekbom	1912-1929
Sigurd Odéen	1939-1941
Hans Fredrik Knagenhielm Karlsson	1941-1964
Carl Hamilton	1964-1970 (1971-1981 lagman)

Nordingrå tingslag¹⁵**Domsagotillhörighet:**

1697-1755	Med Boteå, Ramsele, Nora, Gudmundrå, Säbro, Sollefteå, Nätra, Själevad, Arnäs och Åsele tingslag (Ångermanlands domsaga)
1756-1787	Med Nätra Själevad och Arnäs tingslag (Ångermanlands Norra domsaga)
1788-1810	Med Boteå, Ramsele, Nora, Gudmundrå, Säbro, Åsele, Sollefteå, Nätra, Själevad, Arnäs och Nordmalings tingslag (Ångermanlands Norra domsaga)
1811-1819	Med Boteå, Sollefteå, Ramsele, Nora, Gudmundrå och Säbro tingslag (Ångermanlands Södra domsaga)
1820-1839	Med Nätra, Själevad, Arnäs, Sidesjö, Anundsjö ¹⁶ och Grundsunda ¹⁷ tingslag

15 1901-1929 var Nordingrå sammanslaget med Nätra till ett tingslag som utgjorde en egen domsaga.

1930 sammanslogs Nora, Gudmundrå, Säbro och Nordingrå till ett gemensamt tingslag som utgjorde en domsaga.

16 Sidesjö och Anundsjö fanns tillfälligt 1811-1840 genom utbrytningar ur Nätra tingslag.

17 Grundsunda fanns tillfälligt 1811-1840, då det uppgick i Arnäs tingslag.

1840-1900	(Ångermanlands Norra domsaga) Med Nätra, Själevad och Arnäs tingslag
1901-1929	(Ångermanlands Norra domsaga) Egen domsaga (Nätra och Nordingrå domsaga, f.d. Ångermanlands Norra domsaga)
1930-1970	Egen domsaga (Ångermanlands Södra domsaga)

Tingsplatser:	1840-	Må
	sedermå i	Norrvidsjö
	1908	Äskja
	1908-1909	Ullånger
	1909-	Skidsta

Häradshövdingar:

Lars Stridsberg	1680-1681
Johan Hambræus	1681
Lars Stridsberg	1681-1708
Erik Teet	1708-1733
Christian Wallensteen	1733-1756
Johan Fredrik Biberger	1756-1787
Johan Henning Tideman	1778-1809
Carl Gustaf Wallgren	1811-1819
Johan Munck af Rosenschöld	1819-1843
Anders Emanuel Ros	1843-1856
Viktor Alexander Sandström	1857-1866
Johan Åkerblom	1866-1899
Gustaf Adolf Skotte	1901-1928
Anders Daniel Hult	1929-1936
Erik Gustaf Beling	1937-1947
Nils Joachimsson	1948-

Litteratur

Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige: med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955

Lundkvist Tyko red. *Boken om Säbrå kommunens och socknarnas historia Säbrå, Häggdånger, Stigsjö, Viksjö, Hemsö* Härnösand 1971

Näslund, Rolf: *Studier i Härnösands bebyggelsehistoria. 1585 – 1800-talets mitt. Del I*, Umeå 1980